

Walory turystyczne Markowej, ze szczególnym uwzględnieniem zasobów dziedzictwa agrarnego na przykładzie Muzeum Wsi Markowa

Tourist attractions of Markowa village, with the particular consideration of the agrarian heritage resources: the case of the Markowa Village Museum

Marta Pisarek, Honorata Wołos, Marta Gargała

Katedra Agroekologii
Uniwersytet Rzeszowski
ul. Œwiklińskiej 2, 35-601 Rzeszów

Abstract. In Markowa, an enclave of European architecture, there is the Markowa Village Museum with a rich collection of artefacts representing cultural heritage and agricultural techniques. Moreover, the memory of the heroic Ulms family is being fostered. There are many businesses in the village, providing goods enlisted in the Traditional Products catalogue. However, agrotourist bed & breakfast and catering services based on the local tradition are missing.

Słowa kluczowe: Markowa, skansen, walory turystyczne

Key words: Markowa Village, open area museum, tourist attractions

Wstęp

Coraz więcej turystów rezygnuje z turystyki masowej kierując się w stronę alternatywnych form turystyki, głównie w stronę turystyki wiejskiej, w tym agroturystyki. Zmiana ta jest najczęściej podyktowana chęcią bezpośredniego kontaktu z czystym środowiskiem oraz możliwością poznania wiejskiego życia, tradycji i kultury (Winnicki 2006).

Celem niniejszej pracy jest zaprezentowanie możliwości rozwoju turystyki na obszarze wiejskim w oparciu o lokalne zasoby dziedzictwa kulturowego, w tym agrarnego na przykładzie wsi Markowa.

Materiał i metody

Na podstawie obserwacji własnych w terenie (lipiec, sierpień 2009 r.) oraz dostępnej literatury przedmiotu wytypowano elementy dziedzictwa kulturowego (w tym agrarnego) wsi Markowa, które mogą stanowić dużą atrakcję turystyczną. Najwięcej uwagi poświęcono położonemu na terenie sołectwa Muzeum Wsi Markowa. Ponieważ do tej pory nie ukazał się katalog eksponatów znajdujących się w Muzeum wykonano inwentaryzację

zasobów kultury technicznej rolnictwa, transportu wiejskiego, gospodarstwa rolnego i domowego oraz chowu i hodowli zwierząt.

Tradycyjne budownictwo Markowej

Markowa to duża wieś podkarpacka przez którą przebiega odcinek Podkarpackiego Szlaku Architektury Drewnianej związany z największą enklawą budownictwa przysłupowego w Europie (www.podkarpackie.pl/szlak/). Konstrukcja przysłupowa polega na dodatkowym wzmocnieniu budynku poprzez opięcie ścian zewnętrznych słupami wzmocnionymi mieczami, które wspierają dach. Przy zastosowaniu niniejszego rozwiązania ciężar dachu nie spoczywa na zrębie chałupy, lecz na płatwiach wspartych przyściennymi słupami. Konstrukcja przysłupowa jest charakterystyczna przede wszystkim dla budownictwa mieszkalnego, rzadziej stosowano ją w przypadku obiektów gospodarczych (Tejchma 2005a). To fenomenalne budownictwo jest możliwe do zwiedzenia w Zagrodzie Muzeum Wsi Markowa, które zostało założone w 1985 roku z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Markowej (Tejchma 2005b).

Na działce muzealnej położonej w centrum wsi znajdują się następujące zabytki: zagroda kmieca, stodoła z wozownią, chałupa biedniacka, stajenka, studnia z żurawiem i wiatrak-koźlak (Olszański 1990). Ponadto znajduje się tam, wykonana w 2000 roku w oparciu o dostępne archiwalia, rekonstrukcja kuźni, będąca obiektem czynnym, zatrudniającym kowala, wyposażonym w kompletny sprzęt kowalski. Na terenie skansenu znajdują się jeszcze inne urządzenia i budowle wykorzystywane dawniej w codziennym życiu: kierat, bróg, ule. Ponadto przed chałupą kmiecia założono tradycyjny ogródek (Tejchma 2005b).

Inwentaryzacja zasobów kultury technicznej rolnictwa, transportu wiejskiego, gospodarstwa rolnego i domowego oraz chowu i hodowli zwierząt w Muzeum Wsi Markowa

Ekspozycje dawnego sprzętu rolniczego w Muzeum Wsi Markowa rozmieszczono tematycznie w różnych miejscach skansenu. Na wewnętrznym podwórku (tzw. uoborze) zgromadzono urządzenia wykorzystywane w chowie zwierząt, w stodole umieszczono sprzęt do młocki i czyszczenia ziarna. Znajdują się w niej także środki transportu oraz maszyny do uprawy roli, które jednak w czasie sezonu otwartego są eksponowane na zewnątrz. Z kolei w spichlerzu umieszczone są przedmioty służące do przechowywania wymłóconego ziarna. Celem tego rozwiązania jest uatrakcyjnienie wyglądu skansenu. Sprzęt w Muzeum pochodzi w całości z terenu Markowej – został подарowany lub odkupiony od mieszkańców wsi.

Sprzęt rolniczy znajdujący się na terenie skansenu jest bardzo zróżnicowany pod względem okresu pochodzenia, materiału oraz rozwiązań konstrukcyjnych. Znaleźć tam można prymitywne drewniane narzędzia z czasem zastąpione sprzętem półżelaznym. Zamiana ta miała gwarantować większą trwałość i wytrzymałość maszyn. Wymienione sprzęty były wykonywane w większości przez miejscowych stolarzy i kowali. Bardziej specjalistyczne narzędzia i maszyny znajdujące się w skansenie, to sprzęty wykonane ze stali, głównie produkcji fabrycznej.

Na terenie Muzeum znajdują się narzędzia do orki, radłowania i bronowania, zróżnicowane w różnym stopniu pod względem zaawansowania konstrukcyjnego, od całkowicie drewnianych do żelaznych. Najstarsze narzędzia w skansenie, wykonane w całości z drewna, to socha dwupolicowa i pług. Eksponowane maszyny do siewu to ręczne siewniki do nasion roślin motylkowych drobnonasiennych i warzyw oraz siewniki duże przeznaczone do roślin kłosowych. W Muzeum znajduje się bogata ekspozycja narzędzi do uprawy, pielęgnacji i zbioru roślin uprawnych. Wśród nich spotykamy proste sprzęty (motyki i motyczki, radelka używane do ręcznego usuwania chwastów) oraz bardziej rozwinięte techniczne narzędzia i maszyny. Uwagę zwraca kopaczka do ziemniaków wykonana w latach 20. XX wieku przez jednego z markowskich kowali. W skansenie zgromadzono liczne narzędzia do młodźki, czyszczenia, sortowania i przechowywania ziarna. Między innymi są to proste sita, zwane przetakami, produkowane przez miejscowych rzemieślników oraz napędzane kieratem wialnie oddzielające ziarno od plew i innych zanieczyszczeń. Do unikatowego sprzętu w skansenie należy zaliczyć tok, czyli wydrążony pień lipy zamykany na drzwiczki, oraz wyplatany ze słomianych powrozów kosz.

W Muzeum znajdują się urządzenia do przygotowania paszy tj. ręczne siewczkarnie do buraków, gniotowniki do ziemniaków, żarna oraz stępa ręczna i nożna. W stajni wystawiono sprzęty do zadawania paszy: żłoby, drabinki na siano, poidło; oraz narzędzia służące do pielęgnacji zwierząt. Sprzęty używane przy przetwórstwie wyrobów zwierzęcych to skopki na mleko, oraz maselnice służące do produkcji masła. Są to urządzenia drewniane, napędzane siłą ludzkich rąk, które później zastąpiono elektrycznymi wirówkami do mleka. Wystawiane środki transportowe są różnego typu przystosowane do zbioru plodów rolnych z pola, wywozu obornika i gnojówki, przywozu drewna z lasu oraz transportu ludności.

Inne wybrane atrakcje turystyczne Markowej

Jak wynika z przeprowadzonych badań własnych (Pisarek et al. w druku), dla co piątego turystę inspiracją do odwiedzenia Zagrody Muzeum, była chęć zapoznania się z historią błogosławionych Sług Bożych, rodziny Józefa i Wiktorii Ulmów oraz obejrzenia stałej wystawy im poświęconej. Rodzina Ulmów w czasie II Wojny Światowej poniosła karę śmierci za ukrywanie Żydów przed okupantem hitlerowskim. Heroizm Józefa i Wiktorii Ulmów został doceniony przez samych Żydów. Świadczy o tym Dyplom Honorowy przyznany im przez izraelski Instytut Pamięci Narodowej „Yad Vashem” (Szpytma, Szarek 2007). Przy drodze prowadzącej do skansenu, znajduje się odsłonięty w 2004 roku pomnik upamiętniający bohaterską rodzinę, w formie prostokątnego muru z cegieł, w którym umieszczono 9 urn.

W XVII wieku tereny w pobliżu Łańcuta były często nękane najazdami obcych narodów, z których największe zniszczenia przyniesli Tatarzy. Pozostałością po tych wydarzeniach jest kurhan leżący w pobliżu Markowej, na polach między Białobokami a Dębowem. Jest to tzw. kopiec tatarski, którego usypanie wiąże się z miejscem pochówku wodza tursko-mongolskich najeźdźców, poległego w bitwie pod Nowosilcami (Lew 1993).

Przez wieś przebiega 7 km fragment wytyczonego i otwartego w 2002 roku czerwonego szlaku historyczno-turystycznego im. płk. Leopolda Lisa-Kuli upamiętniającego urodzonego w Kosinie bohatera walk niepodległościowych, jednego z pierwszych organizatorów Związku Strzeleckiego w Rzeszowie, uczestnika I wojny światowej walczącego w szeregach słynnej I Brygady (Markowicz 2006).

Zabytki budownictwa sakralnego to kościół parafialny oraz przydrożne kapliczki z postaciami świętych. Markowa ma do zaoferowania odwiedzającym stosunkowo nowy kościół pw. św. Doroty, wybudowany na początku XX wieku – utrzymany w stylu neogotyckim z polichromią wykonaną przez Stanisława Jakubczyka w 1973 r. i zabytkowymi (XVII i XVIII-wieczne) obrazami w bocznych ołtarzach. Na terenie Markowej stoi kilka kapliczek przydrożnych z końca XIX i początku XX wieku. Jedna z nich typu szafkowego stoi przy wjeździe do skansenu. Natomiast w miejscowości Husów, położonej na terenie gminy Markowa, wytyczona została trasa rowerowa „Szlakiem przydrożnych krzyży i kapliczek” obejmująca 21 z 40 tego typu obiektów z obszaru wsi, w tym najstarszą z nich, kapliczkę św. Jana Nepomucena z około 1833 roku (Uchman 2010).

Turystyczną atrakcją Markowej jest bogate dziedzictwo kulinarne. Potrawy i wyroby regionalne, tradycyjne oraz lokalne serwowane są podczas różnorodnych festynów oraz w okolicznych sklepach firmowych. Na mapie podkarpackich smaków znajdują się: szynka wiejska markowska, przysmak zapiekany markowski, kiełbasa markowska, szynka wiejska z Markowej, pieczoń Markowski „Zajac”, pasztet wiejski z Markowej pieczony, przysmak Markowski zapiekany, chleb Markowski z kminkiem, chleb Markowski na zsiadłym mleku, chleb Markowski na serwatce, ziemniaki do masła czyli Markowskie śniadanie (Tradycja 2006).

W Markowej do dziś nieprzerwanie pracują zespoły artystyczne powstałe na początku XX wieku: Amatorski Zespół Teatralny oraz Orkiestra Dęta, a także te później założone: Zespół Taneczny „Markowianie”, Zespół Śpiewaczy Koła Gospodyń Wiejskich, dziecięcy Zespół Taneczny „Markusy” oraz Chór Męski (Uchman 2010).

Uwagi końcowe

W Markowej istnieją warunki do stworzenia interesującego produktu turystycznego w oparciu o lokalne zasoby. W sołectwach gminy stworzono już pewne inicjatywy skierowane bezpośrednio do turystów. Jest to wspomniana już trasa rowerowa „Szlakiem przydrożnych krzyży i kapliczek w Husowie” oraz pokaz umiejętności kowalskich odbywających się każdego roku w skansenowskiej kuźni. Podążając tym tropem należy przygotować nowe

projekty i inwestycje, które zainteresują większe grono odwiedzających. Jest to możliwe tym bardziej, iż Markowa to wieś o dużych tradycjach kulturowych i doskonale rozwiniętym dawniej rzemiośle. Zgodnie z opinią wyrażoną przez Drożdż-Szczyburę (2000), powinna być realizowana idea „żywego muzeum”, w którym zagadnienia ochrony zabytków i program naukowo-dydaktyczny zharmonizowany jest z programem kulturalnym i rekreacyjno-wypoczynkowym.

Zaleca się, na wzór pokazów w kuźni, przygotować prezentacje wykonywania pozostałego rzemiosła związanego z tą miejscowością: wyrób cegieł, tłoczenie oleju, otrzymywanie włókien i przędzy lnianej. Obecnie w Markowej funkcjonuje wiele zakładów przetwórstwa mięsnego. Niektóre z nich mogłyby być otwarte dla turystów, aby zobaczyć, proces technologiczny wyrobu wędlin i kiełbas. Niszczące przykłady starego budownictwa przysłupowego rodzą możliwość urządzenia w nich dawnego tradycyjnego gospodarstwa wiejskiego, w którym turyści mogliby zobaczyć jak wyglądało życie z początku XX wieku, łącznie z dawnymi obrzędami, jak tradycyjne wesele markowskie, rozpoczynające się przygotowywaniem w domu panny młodej weselnego korowaja.

Niestety stan obecnej infrastruktury noclegowej w całej gminie jest niewystarczający. Ważne też jest powstanie zaplecza gastronomicznego, np. karczmy, w których serwowane byłyby tradycyjne posiłki, ciasta i napoje.

Literatura

- Drożdż-Szczybura M., 2000. Wybrane problemy ochrony krajobrazu kulturowego polskiej wsi na przykładzie Markowej w woj. Podkarpackim. Wyd. Politechniki Krakowskiej, p. 60.
- Lew S. 1993. Kultura ludowa wsi Markowa. Zagadnienia wybrane na tle porównawczym. In: Półciwiartek J., (ed.). Z dziejów wsi Markowa. Towarzystwo Przyjaciół Markowej. Markowa, p. 307-342.
- Markowicz M., 2006. Szlak Turystyczno-historyczny im. Płk. Leopolda Lisa-Kuli. Głos Gminy Łańcut, 3, p. 9-11.
- Olszański H., 1990. Zagroda skansenowska w Markowej koło Łańcuta. Acta Scansenologica, t. 6, p. 282-289.
- Pisarek M., Gargała M., Wołos H., Rozwój turystyki zrównoważonej w oparciu o lokalne zasoby dziedzictwa agrarnego na przykładzie Muzeum Wsi Markowa. (w druku).
- Szpytma M., Szarek J., 2007. Sprawiedliwi wśród narodów świata. Wyd. Rafael, Kraków, p. 88.
- Tejchma J., 2005a. Konstrukcje przysłupowe w budownictwie ludowym w Markowej. In: Blajer W., Tejchma J., (eds.). Markowa – sześć wieków tradycji. Z dziejów społeczeństwa i kultury. Urząd Gminy, Markowa, p. 253-263.
- Tejchma J., 2005b. Muzeum Wsi Markowa. Przewodnik. Towarzystwo Przyjaciół Markowej, Markowa, p. 23.
- Tradycja i nowoczesność Markowskiej kuchni. Od polewki do szynki. 2006. Urząd Gminy, Markowa, p. 88.
- Uchman A., (ed), 2010. Husów – wieś na pogórzu Dynowskim w ujęciu monograficznym. Wyd. i Drukarnia Diecezji Rzeszowskiej, p. 591.
- Winnicki T., 2006. Ekoagroturystyka i perspektywy jej rozwoju w województwie warmińsko-mazurskim. Prace Naukowe, 38, SGGW, Warszawa, p. 137-149.
- www.podkarpackie.pl/szlak/